

Professor Dr. Leopold Heyrovský †

Přednesl v Právnické Jednotě v Bratislavě dne 26. února 1924
jako posmrtnou vzpomínku prof. Dr. Jan Vážný.

Ve svých »Bunte Betrachtungen« z roku 1909 líčí slavný rakouský civilista Josef Unger na jednom místě asi toto: »Když jsem přišel v r. 1853 do Prahy na universitu jako profesor obč. práva, byla tu vyučovacím jazykem výhradně němčina. Pouze dva docenti ohlásili české čtení z praktických oborů právních, doufajíce, že hojný počet českých studentů dá si jejich přednášky zapsati. Jaké však bylo jejich překvapení, když uviděli, že tyto nové české přednášky dalo si zapsati sotva několik posluchačů. Po několika dalších nezdařených pokusech pak oba čeští učitelé raději opustili akademickou dráhu a věnovali se advokacii. A nyní po padesáti letech, pokračuje Unger, Češi mají svou vlastní universitu s velkým počtem studentstva. To jest velký úspěch, který jest Čechům jako národu pracovitému, řádnému a nadanému z celého srdce přáti. Neměli by však Češi zapomínati, poznamenává Unger, že této kulturní vymoženosti dobyli přímo za platnosti prosincové ústavy, té prosincové ústavy, kterou jejich politikové tak ostře odmítali a odmítají.« V dalším pak dovozuje Unger neoprávněnost tohoto postupu a podrobně pak polemizuje se státoprávním programem českých politiků. Tato polemika, která dnes se čte jako zajímavý dokument rakouské mentality, nás zde nezajímá. Jisto jest, že národní naše politické snažení nezbytně musilo jako k poslednímu cíli vésti k utvoření státu Československého.

Tohoto nejvyššího cíle jsme dosáhli. A tu vděčně uznáváme, vzpomínajíce dob minulých, jak mnoho způsobily pro vývoj našeho národního života a pro vítězný výsledek naší národní myšlenky naše hlavní kulturní instituce, jmenovitě česká universita. Vždy budeme vděčně vzpomínati těch velikých našich lidí, kteří při založení české university prokázali tak naprostou schopnost organisovati vědecký život národní, působiti nové národní obrození ve sféře vědecké. Mezi tyto zasloužilé průkopníky české vědy náleží, a dnes, bohužel, musíme již říci, náležel profesor Dr. Leopold Heyrovský.

Není mým úmyslem, a nepovažuji se ani za legitimována k tomu, abych podal podrobný životopis vynikajícího učenice. K tomuto krásnému a čestnému úkolu jest povolána v první řadě právnická fakulta Karlovy university, jejíž byl Heyrovský po čtyřicet let věrným a neúporným pracovníkem. Omezím se, nemaje k dispozici životopisných dat, na několik údajů, hodlaje všimnouti si pak vědeckého významu Heyrovského, pokud arci jest to možno v neklidné náladě, vyvolané smrtí Heyrovského, a hlavně při tak malém časovém odstupu od jeho díla.

Heyrovský narodil se 15. listopadu 1852 v Českých Budějovicích. V tomto prostředí, tehdy oficiálně německém, v němž však vyrostlo tolik ideálních a věrně pro národ pracujících vlastenců, prožil svá nejmladší léta, obecnou školu a nižší gymnasium. Vyšší gymnasium a universitní studia konal v Praze, načež věnoval se přípravě pro vědecké a učitelské povolání u slavných romanistů Brinze v Mnichově a u Brunse v Berlíně. Výsledkem těchto studií patrně byl jeho první vědecký spis »Über die rechtliche Grundlage der leges contractus«, na základě něhož byl habilitován pro obor římského práva na tehdejší ještě nerozdělené universitě v Praze. Již na této půdě počíná se úspěšná učitelská činnost Heyrovského jako českého interpreta práv. Pamětníci oněch dob vzpomínají si na milý zjev Heyrovského, vybavují si v myslí jeho uhlazený zevnějšek, živé pohyby, mladistvý výraz, zvučný a sympatický hlas, jeho přímou povahu, již byla obřadnost a upjatost cizí, na laskavé, téměř kolegiální chování ke studentům, konečně na uadšení, kterým byly proniknuty jeho jasné přednášky. Tyto dojmy mého otce a jeho přátel zajisté potvrdí každý z nás, kteří jsme po uplynutí celých desetiletí a za úplně nových poměrů stali se jeho posluchači. A jeho posluchačů byly by nepřehledné řady. Uvažme, že přednášel Heyrovský 4 leta na nerozdělené ještě universitě pražské, na to čtyřicet let na české universitě. Tisíce jeho posluchačů jest rozseto po celé naší republice, ba četně jich dlí dnes i v cizině. Význam Heyrovského po této stránce jest vskutku národní.

Přecházejíce k povšechnému ocenění vědeckého díla Heyrovského, můžeme hned anticipando prohlásiti, že vývoj vědecké a učitelské činnosti tohoto učenice jde paralelně s vývojem české vědy romanistické, první vědecké vystoupení jeho jest prvním projevem nové české romanistiky, jeho vědecký vzrůst jest současně vzrůstem české vědy. Abychom poznali prostředí, z něhož vyrůstala vědecká osobnost Heyrovského, musíme si uvědomiti krátce ony vědecké metody, jejichž předmětem bylo římské právo od té doby, co vůbec bylo vědecky in complexu vzděláváno. Tyto metody vycházejí z hesel: škola glossatorů a postglossatorů, škola humanistů, škola

německých praktiků, škola práva přirozeného, škola historická. Glossatorům a postglossatorům podařilo se poprvé zvládnouti celý myšlenkový obsah práva římského, t. j. kompilace Justinianovy, pojmávané jako jeden uzavřený a harmonický celek, a vyvoditi z něho uzavřený právní systém, zprvu ceny jen vědecké, později i praktické. Scholasticky, bez zření k historickému vývoji zpracované, elementy práva středověkého promísené římské právo bylo pak recipováno a dále podobným způsobem zpracováváno německými praktiky, zatím co ve Francii a v Holandsku renesancí a humanismem proniknutí badatelé obrací svůj zřetel k čistému právu římskému, pracujícíce methodou historickou. Koncem 17. století ovládá pravovědu, a to i civilistickou, směr přirozenoprávní, propagující právní systém, vyvozený z lidské přirozenosti a rozumu. Proti této methodě povstává počátkem 19. století nový směr vědecký, škola historická, nazírající na právo jako na produkt vývoje národního, všech sil národních, zastávající historické studium práva. Praktický důsledek této metody pro právo římské byl úplné odpoutání se od »*usus modernus pandectarum*« a nové zpracování římského práva přímo dle pramenů, jak toho dokladem jsou spisy Savignyho. V tomto vědeckém prostředí vyrůstá Heyrovský. V životopisném nástinu »Bedřich Karel Savigny«, uveřejněném v Právníku v r. 1879, nadšeně hlásí hodnoty historicko-systematické metody: »Každý jednotlivý ústav má svou organickou povahu, která se v živé spojitosti jednotlivých částí a v postupném vývoji jeví.« Jest velmi příznačné toto vědecké credo, pronesené hned při prvním vstoupení do vědeckého života.

Jako profesor nově otevřené české university byl si vědom Heyrovský svého vpravdě národního poslání; i vytýčil si veliké vědecké cíle, hodné tohoto poslání. Ty byly: sepsati českou učební knihu práva římského a monografii o římském procesu. Volba tohoto druhého cíle ukazuje zvláštní porozumění Heyrovského pro římské právo. Vycházejí z historické školy Savignyho a jeho nástupců a věnuje zvláštní pozornost klasickému právu římskému, poznal, že klíčem k porozumění tomuto právu jest poznání žaloby. A tak chce položit českému badání romanistickému pevné základy v těchto dvou dílech. Prvé dílo, totiž Instituce římského práva, vychází koncem let osmdesátých. Vydání této první naší učebnice římského práva bylo ohromného významu. Před tím bylo studentstvo naše odkázáno na vědecká díla jinojazyčná, jmenovitě Czychlarsovy Institutionen a Esmarchovu Römische Rechtsgeschichte. Tento zjev byl nebezpečný, neboť i kdybychom vyloučili při tehdejším přímo živelně se hlásícím národním vědomím nebezpečí odnárodnění, přece bylo velmi povážlivé, že naši adeпти práv nemohli se seznámti

s přesnou českou mluvou právnickou, poznávající právo římské, jež má přece býti průpravou k poznání platného práva. Tím ostřeji působil zmíněný nedostatek, ježto německé učebnice Czyhlarsova a Esmarchova přímo podmaňovaly čtenáře jadrnou a živou mluvou právnickou. Vykonal tedy Heyrovský vydáním české učebnice, Instituci římského práva, nesmírný úkol pro národní výchovu právnickou. Byly tu poprvé jazykem českým lapidárně vykresleny základy práva římského. Jak ceněno bylo toto dílo v dobách svého vydání, můžeme souditi již z toho, že ještě v našich dobách, kdy se užívalo již zcela nového Systému Heyrovského, byly vyhledávány Instituce pro jejich jednoduchost a lapidárnost podání. Zajímavost jest sledovati další vydání této učebnice. Důležitou etapu tvoří jmenovitě třetí vydání. Jím se stručné Instituce stávají podrobně vypracovanými Dějinami a systémem soukromého práva římského. Motivem vydání tohoto nového díla byla nová úprava tradování římského práva na universitách. Místo odděleného podání Institucí a Pandekt, má se přednáseti právo římské jednotně, systematicky, vývojově od vzniku až po Justiniana, beze zření k *usus modernus pandectarum*. Pro takové literární zpracování římského práva byl Heyrovský nad jiné povolán, jsa vpravdě proniknut methodou historickou. Již Instituce byly dílem stylově římským, a zbývalo tedy, jen rozhojnit historická data, opatřiti každý institut organickým vývojem od vzniku až po právo Justinianské, a přizpůsobiti dílo výsledkům nového zahraničního badání. Než Heyrovský, vypracovav takto nové dílo systematické a učebnicové, nepovažoval je odtud za nezměnitelné, v dalších dvou vydáních dal mu částečně novou fakturu a tím i mnoho nových hodnot. Pro toto stále zdokonalování uvedeného díla nelze vědeckou potenci Heyrovského ani dosti oceniti. Vždyť každé nové vydání a nová podoba knihy jest výsledkem neúporného studia celého literárního proudění romanistického. Obdivuhodno jest, s jakou bezpečností se pohyboval Heyrovský v labyrintu nových názorů a method vědeckých, jak kriticky dovedl používatí nových objevů vědeckých. Úplně neznámou byla mu lhůstevnost, nebo nevšímavost vůči novým směrům vědeckým. Ničeho nepodceňoval, pouze kriticky zkoumal a rozlišoval. Doklady přímo klasické vidíme v posledním vydání Dějin a systému, kdež se poprvé ve větším rozsahu vypořádal s problémem interpolací. Jest totiž zjištěno badáním romanistickým, jmenovitě z posledních 30 let, že není vše to klasickým právem římským, co nám kompilatoři Justinianští v kompilaci reprodukují jako klasické právo římské (římskou pravovědu nebo císařské konstituce), nýbrž že tento materiál jest namnoze — někdy až k nepoznání — anonymně přepracován kompilátory a uváděn tak v soulad s posi-

tivním právem jejich doby. Odkrytí tyto změny, jest úkolem dnešní romanistiky, jejíž závěry v tomto směru nejsou ovšem vždy stejně bezpečné, hledíc k nejrůznějším methodám, zde aplikovaným. Shrnutí výsledky interpolačního badání, vycházejícího obyčejně od speciálních případů a problémů, v systematické dílo jedině, jest úkol nesmírně obtížný a zodpovědný. Tím větší úcty zasluhuje dílo Heyrovského, které v značném rozsahu vyznačuje výsledky badání interpolačního a tím plastičtěji kreslí instituty práva klasického v jejich logické jednoduchosti. Tak vychází nyní z učebnice Heyrovského jednotný pojem viny (culpa), který teprve v právu Justinianově se jednak zatemňuje v poměru k úmyslu (culpa lata = dolus), jednak se komplikuje epithety levis, lata atd. Právě tak vystupuje plasticky pojem služebnosti jakožto iura praediorum, proti ostatním právům k věci cizí, mezi něž patří i ususfructus, usus atd., na něž se v právu klasickém termín »servitutes« nevtahoval.

Druhým velkým cílem Heyrovského bylo, jak již uvedeno, sepsání monografie o civilním procesu římském. Konal k němu přípravy po celá desetiletí. Právě tyto přípravné práce jsou nám dokladem, jak vysokou míru autokritiky ukládá si Heyrovský ve své vědecké práci. Kdo zná četné studie Heyrovského o jednotlivých otázkách, týkajících se civilního procesu římského, může již a priori říci, že nebylo povolanejší osoby k sepsání tohoto díla, nad Heyrovského v celé snad literatuře světové. Ostatně cizina sama byla přesvědčena o vynikající způsobilosti Heyrovského k tomuto dílu, jak toho dokladem jsou projevy italského processualisty Bertoliniho. A přece pracoval Heyrovský na tomto poli, které bylo přeci jeho doménou, s neobvyklou prozíravostí a opatrností. Každý nový krok v tomto díle byl vykoupen svízelným studiem pramenů a literatury, neboť autor byl přesvědčen, že právě nejnovější badání romanistická a papyrologická ukazují stále v novém a novém osvětlení problémy klasického processu a pozdější extraordinaria cognitio. Chtěl tedy podati takovou dokonale vystavěnou budovu římského processu, jež by prošla vším tím ohněm nového badání. Takto pojatá úloha byla ovšem nad síly člověka a tak smrt zastihla našeho učence v plné práci, vnutivší jí násilné a nečekané finale. Je však oprávněna naděje, že i ta část rukopisu, která již byla definitivně ukončena, bude znamenati nové obohacení naší historicko-právní literatury a bude skvělým dokumentem pravé metody vědecké. Ostatně již to, co bylo uveřejněno v četných ročnících Sborníku věd právních a státních, jsou studie ceny trvalé. Připomínám na př. znamenitou črtu O obhajovacích prostředcích civilního processu římského, která znamená opravdu poslední slovo, které lze o klasické excepci dnes říci, a která opravdu láká k tomu, aby

na ni byla navázána studie o dekadenci římské exerce a o vývoji směrem k dnešním obhajovacím prostředkům. Pendant tvoří studie o *denegatio actionis*, organicky spjatá se studií o obhajovacích prostředcích, ukazující mistrovské přímo řešení problému nejen na spolehlivé půdě práva klasického, ale i na labilní půdě nejstaršího práva, ovládaného processem legisakčním. Jiným problémem legisakčního procesu zabývá se studie o vyloučení peregrinů z legisakcí. I ostatní studie processní mají vesměs nejvyšší vědeckou úroveň. Náleží sem: *Jurisdictio mandata*. *Etraordinaria cognitio* v Římě za principatu. *Indefensus*. Processná restituice. Processné zastoupení. *Stipulationes praetoriae*. *Missiones in possessionem*. Processné jistoty. Pojištění proti zneužití processných prostředků. *Index datus*. Uvedené studie, vzniklé v posledních dvaceti letech života Heyrovského, vznikaly u provádění velkolepého plánu autorova, podati jazykem českým systematické dílo o civilním procesu římském.

Vědecká činnost Heyrovského však není vyčerpána jeho tvorbou, spojenou jednak s dějinami a systémem soukr. práva římského, jednak s processem. Jeho schopnost, řešiti problémy veřejnoprávní, projevila se ve státoprávní úvaze O právní platnosti konstitucí císařů římských, jež tvořila théma jeho rektorské přednášky z roku 1908. Touž vynikající schopnost projevil Heyrovský v kritice Leiferova díla *Die Einheit des Gewaltgedankens im römischen Staatsrecht*. Všestrannost vědeckého badání Heyrovského jeví se konečně i jeho literárním zájmem o nejmladší odvětví badání anticko-právního, o papyrologii. Již v roce 1901, tedy v samých počátcích právnické papyrologie, podává nám velmi informativní stať o řeckých a latinských listinách papyrových z Egypta. Bylo to v době, kdy zdály se vystupovati před zraky papyrologů ohromné kontury universálního práva řeckého, stlačující právo římské na právní řád více méně lokální. A tu budiž přičítáno Heyrovskému k veliké zásluze, že dovedl v cit. stati obhájití universální ráz práva římského. Ze zájmu papyrologického vyšly i velmi cenné referáty, a to zvláště o důležitých památkách právnických papyrusových: *Gnomon* (úřední instrukce pro úředníka *Idios Logos*) a *Dikaiomata* (alexandrijské trestní zákony), dále o Vančurových Exekučních listinách dle práva papyrů.

Vědecký odkaz Heyrovského jest tedy ceny nesmírné. Ztrácíme v něm nezapomenutelného učitele práva, učence, který přivedl naši právní vědu romanistickou z prvních počátků na nejvyšší, dnes dosažitelné niveau. Na nás je, býti pokračovateli té velké buditelské generace právnické, jíž náležel Heyrovský. A tu, neklamali se, budeme pokračovateli jejich ideí, nepustíme-li jako právníci nikdy se zřetele věčně pravdivý ideál »*honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere*«.